

Modalități de exprimare a negației în *Șapte taine a besearecii*. Iași, 1644

Iulia Mazilu

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Abstract: This article presents the usual means of expressing the negation as it is registered in *Șapte taine a besearecii*, an old text published in Iași in 1644. My approach takes into consideration different possible ways of expressing the negation. Some of those possibilities are specialized adverbs, such as *nu, ba, nici*, negative pronouns or adjectives such as *nime, nemică, niciun, nicio* or adverbials like *nicăieri, nice dănoară, nice într-un chip*. The text proves that some particularities are specific to old Romanian language used in the first half of seventeenth century. There are also some particularities which are innovative, usual for modern language.

Keywords: old literary language, philology, negation

1. *Șapte taine a besearecii*. Precizări preliminare

Șapte taine a besearecii (ȘT) este a doua lucrare tipărită la Iași în vremea lui Vasile Lupu în tipografia înființată de domnitor în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Vasile Lupu (1634-1753), domn ambițios, care dorea să ridice cultural Iașii, a terminat în 1639 mănăstirea Trei Ierarhi și a zidit alături de mănăstire o clădire de piatră pentru un colegiu. Sfătuit de boieri și de mitropolitul Varlaam, care cunoscuse cu un deceniu înainte, la Kiev, colegiul și imprimeria lui Petru Movilă, domnitorul Moldovei a înființat la Iași școala de la Trei Ierarhi, cu o tipografie unde s-au tipărit nu numai cărți religioase, ci și pravile, dintre care menționăm *Cazania* (1643), *Șapte taine a besearecii* (1644) și *Pravila lui Vasile Lupu* (1646).

Lucrarea este publicată la un an după apariția, în 1643, a *Cazaniei* mitropolitului Varlaam și este dedicată clerului. Cuprinde descrierea celor șapte taine, normele după care se săvârșesc acestea și canoanele care se dau atunci când normele nu sunt respectate întocmai. Semnată de fostul logofăt Eustratie la pagina 317, lucrarea are o prefață scrisă de mitropolitul Varlaam, de unde a apărut, probabil, și confuzia asupra autorului scrierii. Paternitatea textului este neclară, ipotezele în privința acesteia prezentate în lucrările de specialitate sunt divergente. Despre lucrarea ȘT s-a scris relativ puțin. De cele mai multe ori aceasta apare în istoriile literaturii ca aparținând mitropolitului Varlaam, însă ipotezele că traducerea ar fi făcută de către Eustratie logofătul sunt și ele numeroase în istoriile limbii și în

lucrările care se ocupă de istoria dreptului românesc. Nu lipsește nici ipoteza că Varlaam ar fi colaborat cu Eustratie la realizarea acestei traduceri.

În ceea ce privește sursa după care s-a tradus ȘT, păreri sunt și ele diferite. Pe de o parte se susține ideea traducerii dintr-un original grec, pe de altă parte s-a emis ipoteza că la baza textului ar sta un text slavon. Mai mult, se emite și ipoteza că ȘT nu ar fi o traducere, ci o operă originală sau o compilație care își are originea în *Pravila aleasă*, ipoteză pe care o considerăm cea mai apropiată de adevăr. În ediția pe care am realizat-o, am făcut unele considerații cu privire la paternitatea textului¹, concluzionând că pravila este scrisă de Eustratie logofătul, în colaborare cu Varlaam. Pentru aceasta, pe lângă consemnarea opiniilor conservate de istoriile limbii sau de istoriile literare, am adus argumente de ordin lingvistic, prin compararea textului cu tipăriturile apărute în tipografia de la Iași și cu manuscrisul lui Eustratie Logofătul, *Pravila aleasă*, 1632. Asemănarea dintre textul nostru și *Pravila aleasă* este evidentă, de unde și concluzia că textul aparține lui Eustratie fiind o prelucrare a manuscrisului din 1632 prin selectarea acelor pasaje care se referă la sfintele taine. Din *Pravila aleasă*, Eustratie nu putea selecta decât fragmentele referitoare la canoanele bisericești care trebuie îndeplinite în situații date. Așadar, partea inițială a capitolelor, în care prezintă taina, specifică rolul acesteia și înfățișează modul în care se săvârșește trebuie să fie o compoziție originală. Ne apropiem prin această concluzie de opinia lui Ștefan Dinulescu² care consideră că lucrarea lui Eustratie este, parțial, o compilație din *Pravila aleasă*, dar cuprinde și unele părți originale, având în vedere trebuințele clerului și învățătura Bisericii Ortodoxe.

Atât locul, cât și data elaborării lucrării sunt clar scrise pe pagina de titlu. Cu toate acestea există unele diferențe în literatura de specialitate în ceea ce privește menționarea anului când a fost tipărită. Majoritatea opiniilor converg către anul 1644, însă există unele păreri (*vezi* Cipariu 1867: 102 și Pascu 1922: 40) conform cărora cele ȘT s-ar fi tipărit în 1645. Probleme au apărut, probabil, în momentul transformării anului 7153, după cum susține Șt. Berechet³.

Titlul complet al lucrării este *Șapte taine a besearcii. Tipărite cu învățătura și cu toată cheltniala Măriei sale Ioan Vasilie Voievoda în tipariul cel domnesc, în târg, în Iaș, БѢТВ 7153, noev. 8.*

¹ În acest sens, *vezi* ediția la ȘT 2012. Lucrarea de față aduce completări necesare ediției realizate, abordând problema negației care a fost insuficient discutată.

² „Opera aceasta, după modul tratării ei, poate fi considerată parte originală, parte de compilațiune și nicidecum de traducere, după cum le place unora a crede. Autorul a putut avea înaintea sa și opere ce vor fi tratat despre cele Șapte Taine, dar el a luat, a aranjat și a tratat materia după modul vederii și priceperii sale, având în vedere cerințele și trebuințele contemporanilor săi și ținându-se totodată strict de învățătura Bisericii Ortodoxe” (*Notițe despre viața și activitatea mitropolitului Varlaam*, p. 92, *apud* Găină 1963: 561).

³ „Noi punem apariția acestei cărți în anul 1644 pentru că luna Noembrie pe care o fixează tipograful în primul titlu ne obligă să scădem din 7153 cifra 5509, iar nu 5508, cum fac alți cercetători cari o atribuie anului 1645” (Berechet 1933: 146).

După pagina de titlu, urmează prefața scrisă de mitropolitul Varlaam, însumând 6 pagini în care subliniază meritele lui Vasile Lupu la tipărirea pravilei, afirmă importanța celor șapte taine care sunt în biserică⁴ și arată folosul și însemnătatea pravilei pentru cler și credincioși deopotrivă. Urmează apoi un al doilea titlu, titlul pravilei propriu-zise: *Pravila pre scurt aleasă den svintele scripturi scoasă pre rând și tocmită mai vârtos pentru ceale șapte taine mari a besearicii care-aș d-inse rânduită cu toate treabele ei, prin carile și Pravila Svinților Apostoli la tot lucrul deaistvniaște pre toate obiceele ce-au lăsat purtătorii de dumnedzăire și într-un nărav cu apostolii, păstorii și a toată lumea învățătorii*. Cartea este alcătuită în manieră catehetică, prin întrebări și răspunsuri despre sfintele taine. Această parte a textului, care ocupă 300 de pagini, este de fapt o pravilă (așa cum ne arată și cel de-al doilea titlu) pentru că la fiecare taină în parte se adaugă canoanele și unele comentarii necesare înfăptuirii celor șapte taine. La pagina 301 este o listă a sărbătorilor de peste an, iar de la pagina 304 până la 317 este cuprinsă *Tocmala posturilor*. La finalul acestei pagini se află tipărită următoarea notiță în slavonă: *Мисго грѣшнїи инекладѣмїи раб Евстратїе във Логофет Трѣдо Любѣзноѣ*⁵. De la pagina 318 până la sfârșit se află cuprinsul.

2. Modalități de exprimare a negației

Publicat în prima jumătate a secolului al XVII-a, textul ȘT surprinde atât modalități de exprimare a negației specifice limbii române vechi, cât și modalități inovatoare. Negația simplă și negația dublă se află în text în raport de variație liberă. Chiar pe aceeași pagină, uneori și în același enunț se înregistrează propoziții cu negație simplă și propoziții cu negație dublă: *Că pre ceia ce nu-s tremiși, nice pre aceasta aleși, nice într-un chip nu să cade a-i asculta* (ȘT: 119), *de va cădea la boală sau la altă nevoie ei nu-l vor griji, nice-l vor cu nemică agintorî, are și el atunce voie să nu le lase nemică dentru // avearea lui* (ȘT: 285-286).

În cele ce urmează voi evidenția modul de exprimare a negației având în vedere cele două tipuri (negația simplă și dublă), cât și mijloacele lingvistice prin care aceasta se exprimă. La nivelul textului, negația se exprimă prin profraza *ba*, adverbul *nu*, adverbele negative *nici* (*nice*) și *niciăuri*, pronume sau adjective negative *nime*, *nemica*, *nici un*, *nici o*. Gerunziile și participiile negative sunt construite cu prefixul *ne-*.

2.1. Exprimarea negației prin *ba*

Negația prin adverbul *ba*, specifică limbii române vechi și vorbirii populare actuale (vezi Frâncu 2009: 231) este înregistrată în două ocurențe în ȘT, de fiecare dată în

⁴ „Besearica lui Hristos șapte taine are, cu carile, ca cu niște lumini, luminează și arată toate lucrurile și toate treabele Besearicei noastre, fără de carele tot omul iaste întunecat și nu ști pre ce cale îmblă?” (ȘT: IV).

⁵ „Mult păcătosul și de nici o treabă rob Eustratie fost logofăt, iubitor de muncă”, *apud* Găină 1963: 560. Cf. și Predescu 1940: 430 și Berechet 1933: 147.

titlu: *Pentru cuconii ce nu să vor ști botedzțați sânt au ba* (ȘT: 14) (aceasta este reluată în cuprins, ȘT: 319), *Pentru nunta ce va vrea să să facă întâi să socotească stepenele oare cade-să au ba* (ȘT: 338). În ambele situații *ba* constituie singur un enunț asertiv în relație de coordonare disjunctivă cu enunțul anterior, al cărui conținut îl reia integral. *Ba* nu este utilizat expletiv în sintagme de tipul *ba nu*.

2.2. Exprimarea negației prin nu

Cea mai frecventă modalitate de exprimare a negației folosită în ȘT este aceea prin adverbul negator *nu*, cu varianta *n-* folosită atunci când adverbul întâlnește o vocală, atașat înaintea verbului. Este folosită deopotrivă negația simplă: *nu-i schimbată* (ȘT: VI), *alte taine a credinței noastre de nu le va și ști neștine pagubă mare nu fac, iară cine nu va gândi să știe de tainele cu carile toți ne svințim fără de pagubă mare sufletului nu poate hi* (ȘT: 3), *iară căci-i cu trupul învâlit, nu poate fără de chipuri trupești și vădzuțe să agiungă la darurile lui Dummedzău ceale nevădzuțe* (ȘT: 4), *darurile lui Dummedzău nu le poate lua* (ȘT: 5), *Cela ce nu să va naște dintr-apă și din Dubul Svânt nu va intra la împărăția ceriului* (ȘT: 10), *iară a doară nu să mai poate lua* (ȘT: 10), *a doară nu putem* (ȘT: 10), *nu poate hi pre toți afundat într-apă* (ȘT: 11), *și când să va preleji să nu hie scaldătoare, să n-aibă în ce afunda pruncul* (ȘT: 12), *cine nu să va naște cu apă și cu Dubul Svânt împărăția ceriului nu va intra* (ȘT: 15), *cândăi nu să vor fi prilejit botedzțați* (ȘT: 16), *de nu să va afla neștine să mărturisească* (ȘT: 16), *cela ce nu să va botedza nu va putea intra împărăția ceriului* (ȘT: 16), *pentru pruncul de să va prileji spre moarte și va vrea preotul să-l // boteadze și să va teame că nu-l va apuca cu suflet să-i cetească molitvele sau otrăniunile* (ȘT: 16-17), *să va teame cândăi să nu-l scape nebotedzat și va mearge acel suflet în perire, atunce nu va și ști de ce să va apuca* (ȘT: 17), *și părțile acestora să nu le puie în rând cu părțile svenților, nice să le ameastece în discos cu acealea, ce să le puie deusébi din gios de agnét* (ȘT: 53), *mireanul la svântul jartăvnic să nu să apropie, nice bărbat, nice muiare* (ȘT: 100), *cela ce va avea vrajbă cu cineva să nu-l priimască în besarecă, nice pre dâns, nice prescurile lui, până când nu va face pace cu cela ce-i învrăjbit* (ȘT: 101), *n-are nice o certare* (ȘT: 104), *preotul a hirononisi pre alt nu poate, nice mir face că aceaste numai // arbiereului să cade să le facă* (ȘT: 121-122), *și pre cei din iad au slobodzit însă nu pre toți* (ȘT: 126), *n-are învățatură de la vlădic* (ȘT: 136), *toți oamenii și dobitoacele să nu mănânce, nice să pască, nice să bea apă până a treia dzi* (ȘT: 167), *n-au credință curată întru Dummedzău* (ȘT: 218), *cât și negația dublă: nime nu va putea să să spăsască* (ȘT: 2), *Acesta lucru nu-l va priimi nime, nice să va găsi scris nice într-o svântă pravilă* (ȘT: 20), *nice un păcat nu va avea* (ȘT: 22), *iară să nu lase să moară nime fără Svânta Priceaștenie* (ȘT: 23), *deci nemică nu-l // smenteaște pravila* (ȘT: 25-26), *iară fără de acesta nice într-un chip liturghia să nu să facă* (ȘT: 41), *drept-aceaia câți fac păcate la vedea și nu vor să să părăsască trebnie să nu le ia nime prescurile să le slujască cu altor creștini* (ȘT: 81), *tot ce va fi să să ducă să să arunce într-o apă curgătoare carea să nu seace nice dănăoară în veaci* (ȘT: 97), *împreună cu vin nemică să nu lași, după obicină* (ȘT: 98), *aceastea Dummedzău nu le priimește drept nemică* (ȘT: 102), *iară de nu va ținea mente nemică să fi vădzut în vis* (ȘT: 108), *nice dănăoară în viața lor să nu le lipsească slujba besarecii ce să dzice vecérniia, úrosul, ceásurile, polonóșnița și alte toate* (ȘT: 122), *iară Svânta Liturghie, nime nu iaste harnic să poslușască acestiia taine, numai sânğuri vlădicii și proții* (ȘT: 129), *acesta om ce-ș va mărturisi el, de bună voie, păcatul și greșala de Svânta*

Liturghie trebuie să să părăsască să nu mai cânte nice dănoară în viața lui (ȘT: 147), *de nu va // vădi nime răutățile lui, la arătare, n-are nime ce-i face, nice arbiereul nu poate să-l oprească de liturghie, nice de alte slujbe a Besearicii, ce numai el singur are putere să să fie sau să părăsască de Svânta Liturghie* (ȘT: 149-150), *nu să face nice un lucru fără de știrea lui* (ȘT: 164), *atunce nu va avea nice o sminteală ce încă laudă pentru bine ce au făcut* (ȘT: 157), *nu iaste nime fără de păcate numai sânghur fiul lui Dumnedzău* (ȘT: 176), *să nu să apropie nemică de dâns* (ȘT: 196), *nu-i va putea face nemică acel tâlbariu* (ȘT: 201), *întru nemică nu iaste aceeaea cununie* (ȘT: 258), *să nu știe nemică părinții ei* (ȘT: 273), *nu-i va fi fost nice o silă* (ȘT: 275), *atunce are voie părintele să nu dea nemică aceluia* (ȘT: 285), *numai îmei lor să nu dea nemică* (ȘT: 287), *Socotiți nime ca să nu să arate necredincios!* (ȘT: 300).

Se înregistrează în ȘT situații, puține la număr, în care adverbul *nu* este folosit o singură dată în fața a două sau mai multe propoziții aflate în coordonare copulativă: *nu poate să vadză și să audză* (ȘT: 5).

O situație aparte și care se înregistrează cu frecvență ridicată în text o constituie coordonarea între propoziții în care prima propoziție este negată prin adverbul *nu*, iar următoarele sunt negate prin adverbul *nici* (*nice*): *Și cuconii iarăș nu știu, nice cunosc nemică, ca niște prunci mici* (ȘT: 15), *deci de carele sânt mainte de scaldătoare nu pot să să cetească mai apoi // că nu vine bine, nice să tocmească lucrul, dacă va svârși taina, să înceapă iarăș dentă* (ȘT: 19 - 20), *Iară când fu odată mearse să să scalde, el află acolo în lontru un bărbat carele nu-l mai vădzușe nice dănoară, nice-l cunoștia* (ȘT: 64), *iară liturghii nice într-un chip să nu li să facă, nice să le pomenească la Svânta Liturghie, nice să le priceștiniască cu Svânta Priceaștenie, numai la moarte, atunce să le cuminece* (ȘT: 82), *nime să nu-l grijască, nice să-l provodească, nice alte pămenț să-i facă* (ȘT: 223), *aceștia să nu să cbeame nice di cei lepădați, nice copii, nice alt nume să aibă, ce să fie streini de toate; nice la ocine să nu încapă, nice la rămășițele părinților săi* (ȘT: 253).

Adverbul *nu* este folosit și înaintea altor părți de vorbire: *aceasta vânătorie s-au dat preoților, iară nu altă* (ȘT: 140), *iară cându să va tâmpla dzua svinților miercuri sau vineri vrem răzdruși numai // la peaște și la vin, iară nu la alte bucate de frupt* (ȘT: 305-306), *iară de vor muri acei prunci într-acel botedz nu deplin și de nevoie* (ȘT: 23), *să-ș întreabe cu dâns la patriarbul, iară nu aiurea* (ȘT: 164). În aceste cazuri, adverbul *nu* marchează opoziția față de alte părți de vorbire precedente în enunț (cf. Dragoș 1995: 99). Aceste situații pot fi interpretate și drept propoziții eliptice, în care informația semantică a verbului este preluată de adverbul *nu*.

Omisiunea adverbului *nu* în propozițiile temporale introduse prin *până*, *până când*⁶ nu se înregistrează în text, toate situațiile prezentând notarea acestuia: *cela ce va avea vrajbă cu cineva să nu-l priimască în besearică, nice pre dâns, nice prescurile lui, până când nu va face pace cu cela ce-i învrăjbit* (ȘT: 101), *și acesta păcat va să fie asupra ta, preote, de nu-l veri goni pre dâns den Svânta Besearică până nu va face pace* (ȘT: 103), *să nu o priimască nime*

⁶ Omisiunea lui *nu* în subordonatele temporale introduse prin *până*, *până când* se întâlnește în textele secolului al XVI-a, în alternanță cu negația dublă care este exprimată în astfel de propoziții (vezi ILR și Densusianu 1961).

la Besecă până când nu să vor despărți (ȘT: 254), atunci ca să nu să cumeneci cu înfricoșata taină până când nu să va curăți (ȘT: 294).

2.3. Exprimarea negației prin adverbul negativ *nici*

Adverbul negativ *nici* este înregistrat de puține ori în text, în această formă: *nu iaste cu cale, nici cu dreptate să o clevească neștine pentru curvii* (ȘT: 263) și este folosit pentru a nega o parte de propoziție, nu verbul nucleu al unei propoziții.

În ȘT adverbul *nici* este folosit în forma *nice* și apare atât în structura negației duble, cât și ca negație simplă exprimată prin *nici* + *verb*⁷. O situație pe care o întâlnim în text este aceea în care *nice* + *verb* intră în relație de coordonare cu o altă propoziție în care negația este exprimată prin adverbul *nu* (vezi și § 2.2.): *Și cuconii iarăș nu știu, nice cunosc nemică, ca niște prunci mici* (ȘT: 15), *nu vine bine, nice să tocmeaște lucrul, daca va svârși taina, să înceapă iarăși dentăi* (ȘT: 20), *el află acolo în lontru un bărbat carele nu-l mai vădzuse nice dănoădră, nice-l cunoștia* (ȘT: 64), *iară liturgii nice într-un chip să nu li să facă, nice să le pomenească la Svânta Liturghie, nice să le priceștiuiască cu Svânta Priceaștenie* (ȘT: 82), *acelnuia să nu-i priimască prescurile la besearică, nice să-l cumenece fără de la moarte* (ȘT: 101), *preotul a birotonisi pre alt nu poate, nice mir face că aceaste numai // arbiereului să cade să le facă* (ȘT: 121-122), *iară cela ce nu va asculta, nice va // face cumu-l veri învăța, aceluia nemică să nu-i lași, ce să facă tot canonul deplin, după cum vor fi păcatele lui* (ȘT: 192-193), *nime să nu-l grijască, nice să-l provodească, nice alte pámenț să-i facă* (ȘT: 223), *pentru să nu să spurce tocmála ce-au tocmít Dumnedzău, nice să să strice sapta lui cea bună și dumnedzăiască* (ȘT: 231), *pre cela ce-l vor cleveti că face preacurvie cu vreo muiare, macár de nu s-are arăta lucrul nice de față, tot nu poate să o ia să-i fie muiare, nice să va putea cumuna cu dânsă pentru ca să nu să adevereadze lucrul să cunoască toți* (ȘT: 269), *muiarea când să va simți că are prisine, atunci ca să nu să cumeneci cu înfricoșata taină până când nu să va curăți, nice să între în besecă până a șaptea dzî, nice ca să să împreune cu bărbatul său până nu să va curăți* (ȘT: 294), *nice să îndrăzneașcă neștine a muta vreunele de aceaste, ca nu cumva să cadză den nălțimea acelora măguri după cum scrie Pravila Svînților Apostoli, 69 de capete* (ȘT: 315). În contextele menționate, *nici* (*nice*) este echivalent cu adverbul *nu*, având singur capacitatea de a nega (vezi Gafton 2001: 180-181)⁸. Uneori propozițiile

⁷ Această modalitate de exprimare a negației este frecventă în textele secolului al XVI-lea, întrebunțându-se mai mult chiar decât negația dublă (cf. ILR). Lucrarea ȘT oferă un număr mare de ocurențe în care se înregistrează acest mod de exprimare a negației (vezi și § 2.2.).

⁸ Alexandru Gafton susține că negația prin adverbul *nici*, fără necesitatea reluării negației prin *nu*, demonstrează capacitatea lui *nici* de a nega. Acest lucru „se poate datora lipsei de conținut semantic a adverbului, capacitatea sa de a sta pe același loc cu *nu* fiind posibilă datorită asemănării sub acest aspect cu principalul adverb de negație” (Gafton 2001: 180). Echivalența dintre *nu* și *nici* este susținută și de etimologia lui *nici* < lat. *ne* + *que* (*ibidem*). După Densusianu, omisiunea acestor particule, în textele traduse, se datorează influenței originalului slav (vezi Densusianu 1961: 254). Constantin Frâncu consideră că negația simplă este întâlnită în propozițiile care au ca prim element pronume, adjective pronominale și adverbe negative (vezi Frâncu 2009). Acest lucru este atestat în ȘT în ceea

negate doar prin *nice* sunt în raport de coordonare prin juxtapunere: *acela nice să ia anafora, nice să sărute svintele icoane* (ȘT: 60), *atuncea nice să-l ardă, nice să-l arunce undeva într-apă sau aiuri* (ȘT: 98), *iară datorie nice să plătească feciorul pentru părinte, nice părintele pentru fecior* (ȘT: 288).

Cu o frecvență ridicată întâlnim în ȘT și structura corelativă *nici, nici*: *nu mai trebuie nice otrițanie, nice alte molitve să să cetească pentru că otrițaniile și molitvele să dzic mainte de scaldătoare* (ȘT: 19), *să cercetează și să să giudece de la dâși preoții și nice diaconi, nice mireani n-au treabă să giudece pre preoți pentru ce să calcă dumnezăuirea* (ȘT: 142), *dzice și pravila împărăților ca să nu îndrăznească neștine a ținea muiare fără cununie, nice în casa lui, nice într-alt loc, ca să nu gândească neștine că acesta păcat iaste mai ușor decât curvia* (ȘT: 255), *postim 48 de dzile de nu mâncăm nice peaste, nice untdelemn, numai bucate uscate* (ȘT: 304).

O altă situație în care se înregistrează adverbul *nice* în ȘT este atunci când se exprimă negația dublă, însă cu o frecvență mult mai redusă față de situația menționată anterior: *nice un păcat nu va avea* (ȘT: 22), *n-are nice o certare* (ȘT: 104), *că pre ceia ce nu-s tremiși, nice pre aceasta aleși, nice într-un chip nu să cade a-i asculta* (ȘT: 119).

Așa cum negația simplă prin *nu* este folosită o singură dată în fața a două sau mai multe propoziții aflate în coordonare copulativă (vezi § 2.2.), în exemplul următor în aceeași ipostază se află adverbul *nice*: *Deci nu te stidi, nice te înfricoșa sau să-ți fie rușine de mene, de un păcătos, nice ascunde vreun lucru de taină ce va fi la inima ta sau să tăgăduiești vreo samă de păcate, ce le descoperi și le arată toate și le mărturisește cu toată inima și cu tot sufletul tău pentru ca să iai iertare și blagoslovenie de la Domnul nostru Isus Hristos* (ȘT: 184).

Adverbul negativ *nice* este înregistrat și în propoziții eliptice: *nice arbiereul nu poate să-l oprească de liturghie, nice de alte slujbe a Besearecii* (ȘT: 150), *nu i-i bună de nemică atuncea rugămintea, nice ispovedaniia* (ȘT: 170).

2.4. Exprimarea negației prin pronumele negativ *nime*

Pronumele negativ *nime*, frecvent în ȘT, este folosit doar în cadrul dublei negații: *că fără de acestea nime nu va putea să să spăsască* (ȘT: 2), *de nu să va găsi nime* (ȘT: 22), *nu va fi alt nime* (ȘT: 22), *nime de acesta lucru n-au putut să arate la vedare* (ȘT: 85), *nime nu iaste harnic să poslușască aceștiia taine* (ȘT: 129), *n-are învățatură de la vlădic să margă să ispovedniască pre nime* (ȘT: 136), *nime nu poate ca să desparță aceea casa* (ȘT: 241). Într-un exemplu singular *nime* este înregistrat într-o propoziție eliptică: *Întăiu să să socotească într-aceasta taină ca să o facă numai preoții cu molitvele ce să cade, iară alt nime* (ȘT: 299).

2.5. Exprimarea negației prin pronumele negativ *nemică*

De asemenea, pronumele negativ *nemică*, înregistrat frecvent în ȘT, este folosit în propoziții cu negație dublă: *și cuconii iarăș nu știu, nice cunosc nemică, ca niște prunci mici* (ȘT: 15), *decu numai ce vino cu bucurie mare și nemică nu te îndoi!* (ȘT: 77), *să nu rămâie*

ce privește adverbul negativ *nici* (*nice*). În GA (p. 395) se afirmă că în limba populară *nici* poate apărea și fără *nu* (pentru exemplu, vezi GA: 389).

nemică pre veșmânt (ȘT: 95), *să n-aibă canon nemică pentru nerăutățile lui* (ȘT: 188), *întru nemică nu iaste aceea cununie* (ȘT: 258), *iară de va fi cu voia ei și să nu știe nemică părinții ei* (ȘT: 273), *atuncea are voie părintele să nu dea nemică aceleia* (ȘT: 285), *nemica nu va sminti* (ȘT: 308). Pronumele este folosit și în propoziții eliptice: *ce numai ruga și postul să oblăduiască atuncea, iară alt nemică* (ȘT: 29), *numai la botedz și la svinția besecrecii, iară la alt la nemică* (ȘT: 38).

O situație aparte se înregistrează în exemplul *Așjidere, de va avea omul ceva, vreo rudă și vor ști aceale rude că dacă va muri vor rămânea lor toate bucatele lui și ei nu-l vor socoti sau de va cădea la boală sau la altă nevoie ei nu-l vor griji, nice-l vor cu nemică agiutori* (ȘT: 285). Ca urmare a folosirii negației cu *nice + verb* și a intercalării pronumelui negativ *nemică* între auxiliar și verb, construcția face notă distinctă față de celelalte contexte unde pronumele negativ *nemică* este dublat de *nu*. Similar acestei situații, în contextul *să fie untdelemn curat neamestecat cu altă, cu nemică* (ȘT: 299) negația exprimată de pronume este dublată prin prefixul *ne-*.

2.6. Exprimarea negației prin adjectivele pronominale *nici un (nice un)*, *nici o (nice o)*

În ceea ce privește pronumele *nici un*, *nici o*⁹, acestea sunt înregistrate în text într-un singur exemplu: *nu era nice unele de acealea întru nemică* (ȘT: 260). Se înregistrează preponderent adjectivele pronominale, întotdeauna la singular: *iară de va fi numai tatăl pruncului și nu va fi alt nime, nici un creștin, atuncea să-l boteadze tată-său sânzur și nice un păcat nu va avea* (ȘT: 22), *să-l boteadze fără nice de o smenteală* (ȘT: 28), *nice unui om mirean nu iaste dată fără numai preotului* (ȘT: 40), *n-am dat, cinstite părinte, că de-aș fi dat nu mi-are fi fost nice de un folos, numai ce aș fi pierdut niște aveare* (ȘT: 74) *dece nu li-i nice de un folos* (ȘT: 61), *n-are nice o certare* (ȘT: 104), *nice într-o dzji nu iaste nice un păcat ca să biruiască pre dragostea lui Dumnedzâu ce are cătră oameni* (ȘT: 173) *să nu fie nice o silă* (ȘT: 230) *de va ieși curând den besearică să nu aibă nice un canon* (ȘT: 294). Se observă intercalarea unei prepoziții, în general prepoziția *de*, între elementele constituente ale termenului.

2.7. Exprimarea negației prin alte adverbe negative

Alte adverbe negative înregistrate în text sunt *nicăiuri* cu două ocurențe în text: *acesta lucru scris nu l-am găsit nicăiuri* (ȘT: 89), *lucrurile ceale fără de lege nu sânt priimite nicăiuri, nice adevărate* (ȘT: 258), structura adverbială: *nici dănăoară*¹⁰: *să nu seace nice dănăoară în veaci* (97), *să nu mai cânte nice dănăoară în viața lui* (ȘT: 147), *ca să n-aibă nime puteare // să strice aceasta tocmală și legătură nice dănăoară în veaci* (ȘT: 241-242) și structura

⁹ Păstrez forma veche de scriere a acestor pronume și adjective pronominale, contrar normelor în vigoare, din rațiuni legate de situația pe care o prezintă textul, pe de o parte prezența formei arhaice *nice*, pe de altă parte inserarea unei prepoziții între elementele constitutive ale pronumelui.

¹⁰ Am optat pentru scrierea în două lexeme a acestuia, dată fiind ocurența în text a unor contexte care-l atestă pe *dănăoară* separat de adverbul *nici*: *cum naștem dănăoară trupeaște, a doară nu putem. Așea și dănăoară nebotedzăm și naștem sufleteaște, iară a doară nu putem* (ȘT: 10).

adverbială de mod, formată cu adverbul *nice*, *nice într-un chip* (cu varianta *nice într-o samă de chip*): *nu va nice într-un chip să-l iarte* (ȘT: 246), *nice într-un chip nu poate să fie una fără de alta* (ȘT: 32), *iară fără de acesta nice într-un chip liturghia să nu să facă* (ȘT: 41), *iară liturghii nice într-un chip să nu li să facă* (ȘT: 82), *nu va nice într-un chip să-l iarte* (ȘT: 246), *cum nice într-o samă de chip ca să nu poată fi nice să facă nime acest lucru fără de leage* (ȘT: 250).

2.8. Explicarea negației prin prefixul *ne-*

Întotdeauna gerunziile și participiile negative se construiesc cu prefixul *ne-* (vezi și ILR: 346). În ȘT se înregistrează un număr mare de participii negare cu *ne-*: *netrecută* (ȘT: II), *darurile Sale ceale nevădzute și cerești* (ȘT: 4), *apă sângură, curată, neamestecată cu altă nemică* (ȘT: 9), *să nu-l scape nebotedzât* (ȘT: 17), *fu nevădzut* (ȘT: 68), *nedespărțiți* (ȘT: 225), *neamestecat* (ȘT: 299), *neiertate* (ȘT: 62), *de să va fi cuminecat negrijit* (ȘT: 107), *neîncetată moșnenie are preoția de la Dummedzau* (ȘT: 119), *meargem spre lumina cea neapusă* (ȘT: 127), *de va muri bolnăvul neispoveduit* (ȘT: 136), *acela ce va îndrăzni asupra acestora de-ș va pune mâna cea nepreotită acesta iaste ca un fur de besearică* (ȘT: 162), *să cunoască niscare lucrure neștiute* (ȘT: 195), *să cunoască multe lucruri de ceale neștiute* (ȘT: 197), *ca să-i ardze cu focul nestins în veaci de veaci netreçuți* (ȘT: 219), *nedespărțiți până la moarte* (ȘT: 225), *să fie credința // unul altuia nedespărțită și nedeșlegată până la moarte cum în ceale trupești, așea și întru ceale sufletești* (ȘT: 230-231), *ce să fie nuntă cinstită și pat nespurcat* (ȘT: 231), *mintea lui cea neschimbată* (ȘT: 246), *să fie untdelemn curat neamestecat cu altă, cu nemică* (ȘT: 299).

Gerunziile precedate de negația *ne-* sunt folosite în număr mic în text: *de va fi lucrul fără de poftă și necunoscând acel chip* (ȘT: 114), *deci neputând obicni Svînții Părinți aceastea grozăvii fără leage, tăiară acest lucru să nu să mai facă* (261), *pentru cela ce va spurca fecioară pruncă nefiind de vârstă* (275).

Prefixul *ne-* nu este folosit doar în cazul participiului și a gerunziilor, ci și pentru formarea prin derivare a antonimelor din cadrul altor categorii gramaticale: *ne alegem din păgâni și dintr-alți eretici și necredincioși* (ȘT: 5), *nerăutățile* (ȘT: 188), *nesocotința* (ȘT: 30), *moartea cea nevinovată* (ȘT: 54), *neputința* (ȘT: 64), *neputință* (ȘT: 111), *s-au lăsat el sângur cu voia sa ca un nedestoinic* (ȘT: 148), *să n-aibă canon nemică pentru nerăutățile lui* (ȘT: 188), *Socotiți nime ca să nu să arate necredincios!* (ȘT: 300).

3. Concluzii

Textul publicat în tipografia de la Iași în 1644 se încadrează din punct de vedere lingvistic în tiparele limbii române din secolul al XVII-lea. Particularitățile grafice, fonetice, lexicale, morfologice și sintactice sunt comune cu cele întâlnite în alte texte ale epocii – *Cazania* mitropolitului Varlaam sau *Pravila lui Vasile Lupu*.

În ceea ce privește negația, modalitățile de exprimare a acesteia sunt diverse: adverbele *nu* și *nici*, pronume și adjective negative, prefixul *ne-* sau profraza *ba*. Dintre particularitățile specifice textului remarcăm coexistența în text a celor două tipuri de negație – simplă: *nice o liturghie nu să face să nu să pomenească viii și morții* (ȘT: 54), *cum nu numai să boteadze mireanul la // vream ca aceia de nevoie, ce încă să și cumenece*

daca nu să va găsi preot (ȘT: 22-23), *de nu să va botezța neștine, ceriurile nu va moșneni* (ȘT: 24) și dublă: *nime de acesta lucru n-au putut să arate la vedere* (ȘT: 85), *nemica nu va sminti* (ȘT: 308). Adverbele negative *nu* și *nici* se prezintă în text în situații similare, ceea ce demonstrează, pe de o parte, echivalența acestora din punct de vedere semantic. Pe de altă parte, adverbul *nu* nu mai constituie principalul element negator, pentru că *nici* este în aceeași măsură folosit pentru a exprima negația (simplă). Profraza *ba* este folosită în doar două ocurențe. Negația simplă, caracteristică pentru limba celor mai vechi texte românești (după cum afirmă Georgeta Ciompec în *Observații asupra exprimării negației în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea, apud* Frâncu 2009: 231), este folosită în text, dar în variație liberă cu negația dublă. Alte modalități de exprimare a negației, pronumele și adjectivele negative *nime*, *nemica* sau adverbele *nice dănăoară*, *nicăiuri*, diferă față de limba literară actuală doar prin forma acestora, și nu printr-o modalitate specifică de manifestare a acestora.

Textul *Șapte taine a besecării* prezintă unele particularități specifice limbii române vechi de la mijlocul secolului al XVII-lea. Totodată, textul surprinde unele trăsături uzuale în limba literară actuală.

Bibliografie

A. Izvoare

ȘT: *Șapte taine a besecării*, Iași, 1644. [*Șapte taine a besecării* tipărite cu învățătura și cu toată cheltniala Măriei sale Ioan Vasilie Voievoda în tipariul cel domnesc în târg în Iași, văleato 7153, noev. 8].

B. Literatură de specialitate

- Berechet 1933: Șt. Gr. Berechet, *Istoria vechiului drept românesc, I. Izvoarele*, Tip. Goldner, Iași, 1933.
- Ciompec 1985: Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985.
- Cipariu 1866: Timotei Cipariu, *Principia de limba și de scriptura*, Edițiunea II revediuată și immultita, Cu tipariulu seminariului, Blasiu, MDCCCLXVI.
- Densusianu 1961: Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. II, *Secolul al XVI-lea*, Ediție îngrijită de J. Byck, Editura Științifică, București, 1961.
- ILR: Florica Dimitrescu (coordonator), *Istoria limbii române. Fonetică, morfosintaxă, lexic*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978.
- Dragoș 1995: Elena Dragoș, *Elemente de sintaxă istorică românească*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995.
- Frâncu 2009: Constantin Frâncu, *Gramatica limbii române vechi (1521-1780)*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2009.
- GA = *Gramatica limbii române*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, vol. I-II, Editura Academiei Române, București, 1963.
- Gafton 2001: Alexandru Gafton, *Evoluția limbii române prin traduceri biblice din secolul al XVI-lea*, Studiu lingvistic asupra *Codicelei Bratul* în comparație cu *Codicele Voronețean*,

- Praxiul Coresian și Apostolul Iorga*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2001.
- Găină 1963: I. Dumitru Găină, *Pravila bisericească de la Iași (Șapte taine, 1644)*, în „Biserica Ortodoxă Română”, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, anul LXXXI, 1963, nr. 5-6, p. 558-569.
- ILRL: Ion Gheție (coordonator), *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532 - 1780)*, Editura Academiei Române, București, 1997.
- Munteanu 2008: Eugen Munteanu, *Lexicologie biblică românească*, Editura Humanitas, București, 2008.
- Pascu 1922: Gîorge Pascu, *Istoria literaturii române din secolul XVII*, Institutul de Arte Grafice „Viața românească” S. A., Iași, 1922.
- Predescu 1940: L. Predescu, *Dragoș Eustratie Logofătul*, în „Cercetări istorice”, 1940, nr. 1-2, p. 424-452.
- Rizescu 1969: I. Rizescu, *Considerații filologice și lexicale asupra Pravilei lui Eustratie Logofătul (Pravila aleasă)*, în *Studii de limbă literară și filologie*, vol. I, Editura Academiei Române, București, 1969, p. 295-315.
- ȘT 2012: Iulia Mazilu (editor), *Șapte taine a besearecii (Iași, 1644). Ediție critică și studiu filologicolingvistic*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2012.